

KILKA UWAG NA TEMAT WYKORZYSTANIA SEKSUALNEGO MAŁOLETNIICH W PRAWODAWSTWIE PARTYKULARNYM KONFERENCJI EPISKOPATU NIEMIEC

SOME REMARKS ON THE SEXUAL ABUSE OF MINORS IN THE PARTICULAR LEGISLATION OF THE GERMAN BISHOPS' CONFERENCE

Dr Karolina Mazur

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Polska
e-mail: karolina.mazur@upjp2.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-8551-9239>

Abstrakt

Celem artykułu jest analiza regulaminu interwencji, wydanego przez Konferencję Episkopatu Niemiec, dotyczącego sposobu procedowania w sprawach wykorzystania seksualnego małoletnich, obowiązującego od 1 stycznia 2020 r. Artykuł przedstawia zakres przedmiotowy i podmiotowy tego dokumentu, jakie podmioty i organy są odpowiedzialne za zajmowanie się sprawami nadużyć seksualnych wobec małoletnich i w jaki sposób strona kościelna i świecka współpracują ze sobą w wykrywaniu tych przestępstw. W artykule zwrócono także uwagę na sposób przeprowadzenia kanonicznego procesu karnego, uwzględniając prawa i obowiązki pokrzywdzonego i podejrzanego. W artykule Autorka odwoływała się także do powszechnego prawa kościelnego i świeckiego (*Strafgesetzbuch*).

Słowa kluczowe: nadużycia seksualne, małoletnie ofiary, pracownik w służbie kościelnej, niemieckie prawo karne, niemieckie prawo kościelne

Abstract

The aim of this article is to analyse the Rules of Procedure for Intervention, issued by the German Bishops' Conference, on how to proceed in cases of sexual abuse of minors, effective from 1 January 2020. The article outlines the subject

and object scope of this document, which actors and authorities are responsible for dealing with cases of sexual abuse of minors and how the ecclesiastical and secular sides cooperate in detecting these crimes. The article also highlights how the canonical criminal process is conducted, taking into account the rights and obligations of the victim and the suspect. In the article, the Author also referred to common ecclesiastical and secular law (*Strafgesetzbuch*).

Keywords: sexual abuse, underage victims, employee in church service, German criminal law, German church law

Kościół katolicki od zawsze potępiał czyny przestępcze o charakterze seksualnym wobec małoletnich [Mazur 2021, 123-24], dlatego w Kodeksie Pio-Benedyktyńskiego¹ i Jana Pawła II² spenalizował przestępstwo wykorzystania seksualnego małoletnich³. Reforma VI księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.⁴ na nowo zdefiniowała ten czyn zabroniony (kan. 1398 KPK/83), zmieniając lokalizację i oznaczenie kanonu, poszerzając krąg sprawców i pokrzywdzonych, modyfikując przedmiot przestępstwa oraz termin jego przedawnienia [Tań 2022, 106-108]. Wykorzystanie seksualne duchownych wobec małoletnich to jedno z najpoważniejszych przestępstw przeciwko obyczajom (*delicta graviora*)⁵, dlatego prawodawca

¹ *Codex Iuris Canonici Pii X Pontificis Maximi iussu digestus Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus* (27.05.1917), AAS 9 (1917), pars II, s. 1-593 [dalej: KPK/17].

² *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

³ Kan. 2359 § 2 i 3 KPK/17; kan. 1395 § 2 KPK/83 w brzmieniu z dnia promulgacji.

⁴ Francesco, *Costituzione apostolica Pascite Gregem Dei con cui viene riformato il libro VI del Codice di Diritto Canonico* (23.05.2021), https://www.vatican.va/content/francesco/it/apost_constitutions/documents/papa-francesco_costituzione-ap_20210523_pascite-gregem-dei.html [dostęp: 19.02.2024]; tekst polski: *Konferencja Episkopatu Polski, Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, <https://episkopat.pl/uaktualnione-tlumaczenie-polskie-kodeksu-prawa-kanonicznego-z-1983-roku/> [dostęp: 19.02.2024].

⁵ Francesco, *Rescriptum ex audientia SS.MI: Rescritto del Santo Padre Francesco con cui si introducono alcune modifiche alle Normae de gravioribus delictis* (03.12.2019), <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2019/12/17/1010/02063.html> [dostęp: 19.02.2024]. Zob. Francis, *Rescriptum ex audientia SS.MI: Rescriptum of the Holy Father Francis to approve the Norms on delicts reserved to the Congregation for the Doctrine of the*

kościelny wydał normy specjalne regulujące sposób procedowania w tych sprawach: motu proprio *Vos estis lux mundi*⁶ czy *Vademecum*⁷. Dykasteria Nauki Wiary ma kompetencję do osądzania przestępstwa nadużycia seksualnego duchownych wobec małoletnich (art. 8 SST), dlatego nakazała konferencjom biskupów na świecie opracowanie norm partykularnych regulujących sposób procedowania w tych sprawach⁸. Dnia 18 listopada 2019 r. Rada Stała Konferencji Episkopatu Niemiec w Würzburgu opracowała regulamin dotyczący sposobu postępowania w przypadku wykorzystywania seksualnego małoletnich i dorosłych potrzebujących ochrony lub pomocy przez duchownych i innych pracowników w służbie kościelnej obowiązujący od 1 stycznia 2020 r.⁹ Przedmiotem opracowania będzie analiza tego dokumentu, celem ustalenia jego mocnych i słabych stron.

1. Analiza preambuły

Regulamin Interwencji rozpoczyna się od preambuły, w której podkreślono, że pokrzywdzeni przestępstwem nadużycia seksualnego i osoby im

Faith (11.10.2021), <https://press.vatican.va/content/salastampa/en/bollettino/pubblico/2021/12/07/211207c.html> [dostęp: 19.02.2024, dalej: SST].

⁶ Francesco, *Lettera apostolica in forma di «motu proprio» del sommo pontefice Francesco “Vos estis lux mundi”* (07.05.2019) https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/papa-francesco-motu-proprio-20190507_vos-estis-lux-mundi.html [dostęp: 19.02.2024]; tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich. Aspekt prawny, dokumenty i komentarze*, red. P. Studnicki, M. Dalgiewicz, Apostolicum, Ząbki 2020, s. 46-56 [dalej: VELM].

⁷ Congregazione per la Dottrina della Fede, *Vademecum su alcuni punti di procedura nel trattamento dei casi di abuso sessuale di minori commessi da chierici* (05.06.2022), https://www.vatican.va/roman_curia/congregations/cfaith/ddf/rc_ddf_doc_20220605_vademecum-casi-abuso-2.0_pl.html [dostęp: 19.02.2024, dalej: *Vademecum*].

⁸ Congregazione per la Dottrina Della Fede, *Lettera circolare per aiutare le conferenze episcopali nel preparare linee Guida per il trattamento dei casi di abuso sessuale nei confronti di minori da parte di chierici* (03.05.2011); tekst polski w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, s. 35-42.

⁹ *Der Ständigen Rat der Deutschen Bischofskonferenz, Ordnung für den Umgang mit sexuellem Missbrauch Minderjähriger und schutz- oder hilfebedürftiger Erwachsener durch Kleriker und sonstige Beschäftigte im kirchlichen Dienst (Interventionsordnung)* (18.11.2019), https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/microsites/Sexualisierte_Gewalt_und_Praevention/Dokumente/2022-01-24-Ordnung-fuer-den-Umgang-mit-sex.-Missbrauch-Minderjaehriger-Interventionsordnung.pdf [dostęp: 19.02.2024, dalej: Regulamin Interwencji].

najbliższe winny zostać objęte ochroną, gdy takich czynów zabronionych dopuszczają się pracownicy kościoła, ponieważ takie bezprawne zachowanie często burzy podstawowe zaufanie do ludzi i Boga ofiar i ich bliskich oraz istnieje niebezpieczeństwo poważnych szkód psychologicznych. Obowiązkiem sprawców takich przestępstw jest zmierzenie się z odpowiedzialnością i konsekwencjami swojego czynu¹⁰. Niniejszy dokument składa się z dwóch części.

2. Zakres podmiotowy i przedmiotowy regulaminu interwencji

Część A regulaminu (zasady podstawowe) otwiera krótki słowniczek¹¹, w którym zdefiniowano pojęcie „Nadużycie seksualne” (*Der sexueller Missbrauch*), stanowiąc że obejmuje zarówno karalne, jak i niekaralne czyny związane z seksem oraz naruszaniem granic (nr 2 Regulaminu Interwencji). Dotyczy wszystkich zachowań i kontaktów (w ramach lub poza służbą kościelną) z odniesieniem seksualnym [Herzig 2010, 4]¹² wobec małoletnich i osób dorosłych potrzebujących ochrony lub pomocy, które mają miejsce za domniemaną zgodą, bez zgody lub wbrew ich wyraźnej woli [Bange i Deegener 1996, 105]. Także aktów przygotowania, realizacji i utajenia przemocy seksualnej (nr 3 Regulaminu Interwencji).

¹⁰ „Wy (którzy wykorzystywaliście dzieci) zdradziliście zaufanie pokładane w was przez niewinnych młodych ludzi i ich rodziny, i musicie za to odpowiedzieć przed Bogiem Wszchemogącym i przed właściwymi sądami [...]. Wzywam was do rachunku sumienia, wzięcia odpowiedzialności za popełnione grzechy i pokornego wyrażenia żalu [...]. Boża sprawiedliwość wzywa nas, abyśmy zdali sprawę z naszych uczynków i niczego nie ukrywali. Uznaj publicznie swoją winę, poddaj się sprawiedliwości, ale nie rozpaczaj z powodu Bożego miłosierdzia”. Benedykt XVI, *List pasterski Ojca Świętego do katolików w Irlandii* (19.03.2010), https://www.vatican.va/con-tent/benedict-xvi/pl/letters/2010/documents/hf_ben-xvi_let_20100319_church-ireland.html [dostęp: 19.02.2024], nr 7.

¹¹ Nr 1 (Pracownik w służbie kościelnej) i 2 Regulaminu Interwencji (Nadużycie seksualne).

¹² Istnieją dwie różne definicje wykorzystywania seksualnego. Definicja w znaczeniu wąskim obejmuje akty związane z bezpośrednim kontaktem fizycznym między ofiarą a sprawcą, które można wyraźnie zidentyfikować jako seksualne. Są to akty, które bezpośrednio zaspokajają seksualne potrzeby seksualne sprawcy, kontakt skóry z piersią dziecka lub genitaliami dziecka, aż do gwałtu pochwowego, analnego lub oralnego włącznie. Wykorzystanie seksualne w szerszym znaczeniu obejmuje również akty seksualne z pośrednim kontaktem fizycznym (np. przez ubranie) i bez kontaktu fizycznego, takie jak ekshibicjonizm, zmuszanie dziecka do wykonywania czynności seksualnych na sobie lub oglądanie materiałów pornograficznych.

Na określenie sprawców czynu zabronionego o charakterze seksualnym prawodawca kościelny użył sformułowania „pracownik w służbie kościelnej” (*Der Beschäftigte im kirchlichen Dienst*)¹³. W przypadku biskupów i kardynałów, a także innych duchownych, którzy czasowo kierują lub kierowali diecezją, prawodawca kościelny odsyła do stosowania art. 1 § 1 lit. b VELM (nr 1 Regulaminu Interwencji). Kościelne osoby prawne, które nie podlegają władzy ustawodawczej episkopatu, zostaną uznane za godne wsparcia przez (Archi)Diecezje [*der (Erz-)Diözese*] i Związek Diecezji Niemieckich (*der Verband der Diözesen Deutschlands*) tylko wtedy, gdy albo przyjmą w sposób wiążący zapisy regulaminu w swoich statutach, albo wydadzą własne, równoważne regulacje prawne najpóźniej do 30 czerwca 2023 r. (nr 1 Regulaminu Interwencji).

Ochroną prawną zostali objęci zarówno małoletni (*Der Minderjährigen*), jak i osoby dorosłe potrzebujące ochrony lub pomocy (*Der schutz- oder hilfebedürftiger Erwachsener*). Osoby dorosłe wymagające ochrony lub pomocy są podopiecznymi w rozumieniu § 225 ust. 1 *Strafgesetzbuch*¹⁴ (nr 3 Regulaminu Interwencji), a zatem będzie to: „każda osoba poniżej osiemnastego roku życia lub osoba bezbronna z powodu niepełnosprawności lub choroby, która 1. podlega jego opiece lub pieczy, 2. jest członkiem jego gospodarstwa domowego, 3. została powierzona jego opiece przez osobę odpowiedzialną za opiekę nad nim, lub 4. podlega mu w ramach stosunku służbowego lub stosunku pracy, torturuje lub okrutnie znęca się nad nimi, lub kto szkodzi ich zdrowiu, złośliwie zaniedbując obowiązek opieki nad nimi [...]”¹⁵.

¹³ Nr 1 Regulaminu Interwencji: „Pracownikami w służbie kościelnej w rozumieniu niniejszych przepisów są w szczególności – duchowni i kandydaci do święceń, – członkowie zakonów, – urzędnicy kościelni, – pracownicy, – osoby pracujące w ramach ich kształcenia zawodowego, – osoby pracujące na podstawie ustawy o wolontariacie federalnym lub ustawy o wolontariacie młodzieżowym lub w porównywalnych służbach, jak również stażyści, – pracownicy tymczasowi i inni pracownicy zatrudnieni przez firmy zewnętrzne”.

¹⁴ *Strafgesetzbuch* in der Fassung der Bekanntmachung vom 13. November 1998 (BGBl. I S. 3322), das zuletzt durch Artikel 1 des Gesetzes vom 26. Juli 2023 (BGBl. 2023 I Nr. 203) geändert worden ist [dalej: StGB].

¹⁵ § 225 ust. 1 StGB: „Wer eine Person unter achtzehn Jahren oder eine wegen Gebrechlichkeit oder Krankheit wehrlose Person, die 1. seiner Fürsorge oder Obhut untersteht, 2. seinem Hausstand angehört, 3. von dem Fürsorgepflichtigen seiner Gewalt überlassen worden oder 4. ihm im Rahmen eines Dienst- oder Arbeitsverhältnisses untergeordnet ist, quält oder roh mißhandelt, oder wer durch böswillige Vernachlässigung seiner Pflicht, für sie zu

W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że sformułowanie „osoba dorosła potrzebująca ochrony lub pomocy” użyte w regulaminie jest szersze niż definicja „dorosła osoba bezradna” stosowana w *Vademecum* i VELM¹⁶, stąd też prawodawca kościelny realizuje założenia, jakie sobie stawia w preambule i dąży do objęcia wszystkich ofiar kompleksową ochroną i opieką.

Kanoniczna ochrona karna przed wykorzystaniem seksualnym jest ochroną równoległą w stosunku do tej, jaką zapewnia swoim obywatelom państwo świeckie, dlatego w treści regulaminu przypomniano o konieczności respektowania przepisów prawa kościelnego¹⁷, jak i państwowego (StGB), które odnoszą się do spraw nadużyć seksualnych¹⁸.

3. Podmioty i organy erygowane w sprawach nadużyć seksualnych

W części B regulaminu (zakres odpowiedzialności) prawodawca zwrócił uwagę na konieczność ustanowienia osób i erygowania organów odpowiedzialnych za zajmowanie się sprawami nadużyć seksualnych wobec małoletnich i osób z nimi prawnie zrównanych.

Regulamin kładzie duży nacisk na konieczność wyznaczenia w każdej (archi)diecezji osób kontaktowych przyjmujących zgłoszenia o możliwości spełnienia przez pracowników służby kościelnej przestępstwa wykorzystywania seksualnego wobec małoletnich i osób z nimi prawnie zrównanych (nr 4 w zw. z nr. 10 Regulaminu Interwencji). Biskup diecezjalny powinien ustanowić co najmniej dwie osoby do pełnienia tej funkcji (kobietę i mężczyznę)¹⁹, którzy nie mogą pozostawać w stosunku pracy z biskupem diecezjalnym (nr 5 Regulaminu Interwencji) i powinni posiadać odpowiednie kwalifikacje²⁰. Biskup

sorgen, sie an der Gesundheit schädigt [...]”.

¹⁶ „Každá osoba chora, z ułomnościami fizycznymi lub umysłowymi albo pozbawiona wolności osobistej, która faktycznie, nawet sporadycznie, ogranicza jej zdolność rozumienia lub chcenia, czy też w inny sposób przeciwstawienia się agresji” (nr 5 *Vademecum* w zw. z § 2 lit. b VELM).

¹⁷ Regulamin dotyczy czynów z kan. 1398 § 1 KPK/83 w zw. z art. 6 SST; kan. 1398 § 2 KPK/83; kan. 1385 KPK/83 w zw. z art. 4 § 1 n. 4 SST; art. 4 § 1 n. 1 SST w zw. z kan. 1384 KPK/83 oraz art. 1 § aa) VELM.

¹⁸ Czynów przestępczych określonych w sekcji 13 StGB (§ 174-184l) jak i następnych dotyczących przestępstw o podłożu seksualnym (nr 2 Regulaminu Interwencji).

¹⁹ Nr 4 Regulaminu Interwencji.

²⁰ Regulamin nie podaje jakie konkretne kwalifikacje wymagane są od kandydata, dlatego

wręcza akt nominacji na okres maksymalnie trzech lat z możliwością ponownego wyboru (nr 4 Regulaminu Interwencji). Oprócz tego należy wyznaczyć przynajmniej jedną niekościelną poradnię specjalistyczną jako niezależny punkt kontaktowy (nr 4 Regulaminu Interwencji). Dane kontaktowe do wyznaczonych osób kontaktowych i niezależnych zewnętrznych punktów kontaktowych są podawane do wiadomości publicznej w dzienniku urzędowym i na (archi)diecezjalnej stronie internetowej (nr 5 Regulaminu Interwencji)²¹.

Biskup diecezjalny osobiście ustanawia komisję doradcą (nr 7 Regulaminu Interwencji) lub w porozumieniu z kilkoma biskupami diecezjalnymi – międzydiecezjalną radę doradcą w sprawach związanych z postępowaniem w sprawach wykorzystywania seksualnego małoletnich i osób z nimi prawnie zrównanych (nr 8 Regulaminu Interwencji). Obligatoryjnie w jej skład wchodzi: 1) wyznaczone osoby kontaktowe; 2) diecezjalny oficer prewencji; 3) osoby posiadające wiedzę psychiatryczno-psychoterapeutyczną, pastoralną, prawną z zakresu prawa kanonicznego, mające przy tym ugruntowane doświadczenie zawodowe i kompetencje w pracy z ofiarami nadużyć seksualnych oraz 4) osoby dotknięte przestępstwem wykorzystywania seksualnego. Fakultatywnie zasiadać w tym gremium mogą osoby zatrudnione w służbie kościelnej. W wykonywaniu powierzonych jej zadań, komisja korzysta z zewnętrznego doradztwa ekspertów. W indywidualnych przypadkach można zasięgnąć opinii innych osób (nr 7 Regulaminu Interwencji).

4. Procedowanie w sprawach nadużyć seksualnych duchownych wobec małoletnich

Kanoniczny proces karny obejmuje dochodzenie wstępne (kan. 1717-1719 KPK/83) oraz zasadnicze postępowanie, przewidując tryb karno-administracyjny

też biskup diecezjalny winien wydać przepisy partykularne określające wymogi stawiane kandydatom na posługę osoby kontaktowej i zasady ich wyboru. Wśród wymogów, jakie winny się znaleźć, to przede wszystkim znajomość kanonicznego prawa karnego (materialnego i procesowego). Taką posługę winna pełnić osoba, która ukończyła studia z prawa kanonicznego i posiada przynajmniej stopień licencjata z prawa kanonicznego.

²¹ Na stronie internetowej Konferencji Episkopatu Niemiec podane są dane osoby kontaktowej działającej w danej (archi)diecezji z numerem telefonu i adresem e-mail: https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/microsites/Sexualisierte_Gewalt_und_Praevention/Listen/BeauftragteBistuemer-Missbrauch.pdf [dostęp: 19.02.2024].

i karno-sądowy (kan. 1720-1728 KPK/83) [Mazur 2021, 127; Miziński 2010, 126]. W nieregulowanych kwestiach prawodawca odsyła do przepisów o procesie w ogólności i o zwyczajnym procesie spornym, z zastosowaniem specjalnych przepisów o sprawach, które dotyczą dobra publicznego, chyba że sprzeciwia się temu natura rzeczy (kan. 1728 § 1 KPK/83). W dochodzeniu wstępnym sprawcę uznaje się za podejrzanego, a od wniesienia aktu oskarżenia do wydania prawomocnego rozstrzygnięcia – oskarżonym [Mazur 2021, 127; Miziński 2010, 131].

Dochodzenie wstępne to postępowanie o charakterze administracyjnym [Stokłosa 2015, 153], jest inicjowane przez ordynariusza po otrzymaniu co najmniej prawdopodobnej wiadomości o przestępstwie (kan. 1717 KPK/83). W odniesieniu do duchownego kompetentnym jest ordynariusz miejsca zamieszkania oskarżonego (kan. 1408 KPK/83), miejsca popełnienia przestępstwa (kan. 1412 KPK/83) lub inkardynacji oskarżonego (nr 21 i 22 *Vademecum*). Gdy sprawa dotyczy członka instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostolskiego, to kompetentnym jest odpowiedni przełożony wyższy²², w przypadku urzędników i pracowników kościelnych – przełożony, a wolontariuszy – zleceniodawca (nr 18 Regulaminu Interwencji). Prawodawca nakazał przełożonym wyższym, aby poinformowali biskupa diecezjalnego o rzeczywistych oznakach podejrzeń o nadużycia seksualne wobec małoletnich lub osób z nimi prawnie zrównanych w obszarze ich odpowiedzialności oraz o podjętych krokach prawnych (nr 17 Regulaminu Interwencji).

Pozytywną przesłanką do zainicjowania dochodzenia wstępnego jest zbadanie faktów i okoliczności popełnionego przestępstwa, zaś negatywną zbędność tej fazy procesu [Loza 2011, 1288] lub śmierć podejrzanego (nr 160 *Vademecum*), chyba że zasadnym wydałoby się wyjaśnienie sprawy dla dobra Kościoła [Mazur 2021, 136]. Gdy duchowny zmarł w trakcie dochodzenia, to ordynariusz obowiązany jest powiadomić o tym Dykasterię Nauki Wiary (nr 161-162 *Vademecum*). W przypadku śmierci członka instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostolskiego, urzędnika lub pracownika kościelnego czy wolontariusza – odpowiednio przełożony wyższy, przełożony odpowiedzialny na mocy prawa służbowego i zleceniodawca, podejmując decyzję o dalszym sposobie postępowania

²² Nr 17 Regulaminu Interwencji w zw. z nr 31 *Vademecum*.

(nr 40 Regulaminu Interwencji). Prawodawca partykularny przypomina o obowiązku prowadzenia dochodzenia wstępnego, nawet gdy podejrzany nie żyje (nr 42 Regulaminu Interwencji), a jeśli zmarł w trakcie procesu karnego, to stanowi o obowiązku ochrony jego dóbr osobistych (nr 32 Regulaminu Interwencji). W przypadku zmarłych podejrzanych, oskarżonych lub sprawców odpowiedzialność ponosi ostatni Pracodawca lub Zleceniodawca, a jeśli już nie istnieje, odpowiedzialny jest jego prawny następca lub biskup diecezjalny diecezji, w której znajduje się podejrzany lub oskarżony (nr 19 Regulaminu Interwencji).

4.1. *Notitia criminis*

Wszczęcie dochodzenia wstępnego poprzedzone jest denuncjacją o przestępstwie²³. Wiadomość o przestępstwie może pochodzić: od pokrzywdzonego (gdy jest pełnoletni) lub jego przedstawiciela ustawowego bądź opiekuna prawnego (kan. 1478 § 1 KPK/83, nr 10 *Vademecum*) [Althaus i Lüdicke 2015, 2-3], świadka naocznego lub ze słyszenia (kan. 1572, 2° KPK/83), strony państwowej (nr 10 *Vademecum*), ale także od pracowników służby kościelnej (art. 3 § 1-2 VELM, nr 11 Regulaminu Interwencji). Na tę ostatnią grupę prawodawca nakłada obowiązek powiadomienia osób kontaktowych o możliwości popełnienia przestępstwa nadużycia seksualnego (nr 10 Regulaminu Interwencji), o którym dowiedzieli się w związku z wykonywaną pracą czy w trakcie rozmów duszpasterskich (nr 11 Regulaminu Interwencji), z zachowaniem kanonów o tajemnicy spowiedzi (kan. 983 i 984 KPK/83). Na pracownikach służby kościelnej spoczywa też obowiązek powiadomienia osób kontaktowych o powzięciu wiedzy na temat wszczęcia lub wyniku dochodzenia lub o wyroku skazującym, który został wydany w kontekście służbowym (nr 11 Regulaminu Interwencji).

Czasami wiadomość o przestępstwie może przyjść z anonimowego źródła, a więc od osób niezidentyfikowanych lub niemożliwych do zidentyfikowania

²³ Kodeks Pio-Benedyktyński zawierał przepisy poświęcone denuncjacji, stanowiąc o: obowiązku wiernych powiadomienia o możliwości popełnienia przestępstwa (kan. 1395 KPK/17), możliwości złożenia jej zarówno w formie pisemnej, jak i ustnej (kan. 1396 KPK/17) czy konieczności przedłożenia dowodów świadczących o przestępstwie (kan. 1397 KPK/17). W Kodeksie Jana Pawła II nie znalazły się regulacje prawne dotyczące powiadomienia o przestępstwie.

(nr 11 Regulaminu Interwencji). Anonimowe wskazówki lub pogłoski winny być brane pod uwagę, jeśli zawierają faktyczne wskazania dla dochodzeń (nr 12 Regulaminu Interwencji), jednak należy zachować wielką ostrożność przy uwzględnianiu tego rodzaju wiadomości (nr 11 *Vademecum*). Podobnie należy postąpić z wiadomością przestępstwie pochodzącej ze źródeł, których wiarygodność na wstępie wydaje się wątpliwa (nr 12 *Vademecum*).

Po otrzymaniu wiadomości o przestępstwie należy powiadomić o tym fakcie ordynariusza lub kierownika kościelnego podmiotu prawnego zatrudniającego podejrzanego (nr 13 Regulaminu Interwencji). Gdy podejrzanym jest duchowny, którzy należy do innej diecezji lub innego stowarzyszenia inkardynacyjnego, to należy powiadomić ordynariusza inkardynacji, a w przypadku członka instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia życia apostołskiego – właściwego wyższego przełożonego (nr 13 Regulaminu Interwencji). Jeśli sprawcą jest inny urzędnik lub pracownik kościelny, który rozmieszczony jest w innym miejscu niż obszar odpowiedzialności ich organu mianującego, to należy poinformować organ mianujący, a w przypadku wolontariuszy – organ kościelny, który ma być uważany za zleceniodawcę (nr 13 Regulaminu Interwencji).

4.2. Rozmowa z pokrzywdzonym lub jego przedstawicielem ustawowym

Zanim zostanie wydany dekret o wszczęciu bądź odmowie wszczęcia dochodzenia wstępnego (kan. 1718 § 1 KPK/83), należy zorganizować spotkanie osoby kontaktowej z pokrzywdzonym lub jego przedstawicielem ustawowym (jeśli nie osiągnął pełnoletniości²⁴ lub na stałe nie potrafi używać rozumu²⁵) w obecności osoby zaufanej²⁶. Podczas spotkania należy poinformować pokrzywdzonego lub jego przedstawiciela ustawowego jak przebiega kanoniczny proces karny przed sądem kościelnym oraz jakie uprawnienia

²⁴ Kan. 98 § 2 KPK/83.

²⁵ Kan. 99 KPK/83.

²⁶ Nr 21 Regulaminu Interwencji: „[...] Der Betroffene bzw. sein gesetzlicher Vertreter kann zu dem Gespräch eine Person des Vertrauens hinzuziehen. Hierauf ist ausdrücklich hinzuweisen” (Osoba zainteresowana lub jej przedstawiciel ustawowy może wezwać na rozmowę osobę zaufaną. Należy to wyraźnie zaznaczyć). W Regulaminie próżno szukać definicji „osoba zaufana”, dlatego należy przyjąć, że w trakcie takiej rozmowy może uczestniczyć osoba najbliższa dla pokrzywdzonego, pełnomocnik i adwokat kościelny.

mu przysługują²⁷. W trakcie rozmowy osoba kontaktowa winna wysłuchać pokrzywdzonego lub jego przedstawiciela ustawowego, sformułować pytania ogólne, dzięki którym będzie w stanie zidentyfikować podejrzanego [tamże, 260], po czym zadać pytania szczegółowe, aby zbadać czy doszło do przestępstwa, a jeśli tak, to ustalić okoliczności jego popełnienia²⁸.

Gdy osoba kontaktowa ustali, że doszło do popełnienia przestępstwa, to powinna zachęcić pokrzywdzonego lub jego przedstawiciela ustawowego do powiadomienia świeckich organów ścigania, udzielając przy tym niezbędnego wsparcia (nr 24 Regulaminu Interwencji). Jeśli osoba oskarżająca jeszcze tego nie uczyniła, to przedstawiciel ordynariusza lub kościelnego organu prawnego obowiązany jest przekazać informację do państwowego organu ścigania oraz, jeśli jest to prawnie wymagane, do innych kompetentnych organów (*Jugendamt*, kuratorium)²⁹. Od obowiązku poinformowania świeckich organów ścigania należy odstąpić tylko w wyjątkowych przypadkach, jeśli odpowiada to wyraźnej woli pokrzywdzonego lub jego przedstawiciela ustawowego, a odstąpienie od powiadomienia jest prawnie dopuszczalne. W każdym przypadku należy zaangażować organy ścigania, jeśli istnieje ryzyko dalszego zagrożenia lub jeśli kolejni podejrzani mogą mieć interes w ściganiu przestępstw (nr 34 Regulaminu Interwencji).

Ze spotkania z pokrzywdzonym lub jego przedstawicielem ustawowym winien zostać sporządzony protokół, który powinien zostać podpisany przez wszystkich uczestników spotkania (nr 23 Regulaminu Interwencji). Gdyby ktoś z obecnych nie chciał lub nie mógł podpisać protokołu, to ma

²⁷ Pokrzywdzonemu przysługuje prawo do otrzymania odpowiedniej pomocy, w tym wsparcia od zewnętrznej poradni specjalistycznej, która może zapewnić anonimowe i niezależne doradztwo (por. nr 21 Regulaminu Interwencji).

²⁸ § 13 ust. 1 StGB: „Begehen durch Unterlassen Wer es unterläßt, einen Erfolg abzuwenden, der zum Tatbestand eines Strafgesetzes gehört, ist nach diesem Gesetz nur dann strafbar, wenn er rechtlich dafür einzustehen hat, daß der Erfolg nicht eintritt, und wenn das Unterlassen der Verwirklichung des gesetzlichen Tatbestandes durch ein Tun entspricht” (Każda osoba, która nie zapobiegnie skutkowi należącemu do znamion przestępstwa, podlega ściganiu na mocy niniejszej ustawy tylko wtedy, gdy jest prawnie odpowiedzialna za to, że skutek nie nastąpi i gdy zaniechanie odpowiada realizacji ustawowych znamion przestępstwa przez czyn).

²⁹ Nr 33 Regulaminu Interwencji.

to być odnotowane w tym dokumencie, zgodnie z kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1473 KPK/83 [tamże, 107].

4.3. Wszczęcie lub odmowa wszczęcia dochodzenia wstępnego

Ordynariusz, po zweryfikowaniu czy jest kompetentny do prowadzenia dochodzenia wstępnego, zbadaniu *notitia criminis* (nr 16 *Vademecum*) i protokołu ze spotkania z pokrzywdzonym lub jego przedstawicielem ustawowym (nr 23 i 25 Regulaminu Interwencji) ma trzy możliwości działania: wszczęść dochodzenie wstępne (kan. 1719 KPK/83), wydać dekret o odmowie wszczęcia dochodzenia wraz z uzasadnieniem oraz odstąpić od wszczęcia dochodzenia wstępnego i zwrócić się do Dykasterii Nauki Wiary z prośbą o wskazanie instrukcji postępowania (jeśli podejrzanym jest duchowny)³⁰. W tym miejscu należy przypomnieć, że prawodawca kościelny wydał normy specjalne regulujące sposób procedowania w sprawach nadużyć seksualnych duchownych wobec małoletnich³¹, dlatego w stosunku do pozostałych sprawców należy stosować normy kodeksowe³² przy zachowaniu prawa partykularnego, kierując się zasadą *lex specialis derogat legi generali* [Kroczek 2013, 308].

4.4. Przebieg dochodzenia wstępnego

Z chwilą wydania dekretu o wszczęciu dochodzenia wstępnego prowadzący tę fazę procesu powinien ustalić, czy został popełniony czyn zabroniony, a więc czy stanowi on przestępstwo kanoniczne [Myrcha 1986, 52 i 73-74; Mikołajczuk i Terpin 2018, 369-407]³³ i wypełnia znamiona okre-

³⁰ Art. 10 § 3 SST/2021.

³¹ Normy *de gravioribus delictis*, *Vademecum* (wersja 1.0 i 2.0) i motu proprio *Vos estis lux mundi*.

³² Należy zachować kan. 1717-1728 KPK/83 przy odpowiednim stosowaniu przepisów o procesach w ogólności i zwyczajnym procesie spornym, do których odsyła kan. 1728 § 1 KPK/83.

³³ W kan. 2195 § 1 KPK/17 prawodawca stwierdzał, że przestępstwem w prawie kościelnym jest zewnętrzne i moralnie poczytalne złamanie ustawy, do której dołączona jest sankcja kanoniczna przynajmniej nieokreślona („*Nomine delicti, iure ecclesiastico, intelligitur externa et moraliter imputabilis legis violatio cui addita sit sanctio canonica saltem indeterminata*”). KPK/83 używa terminu przestępstwo (głównie *delictum*, wyjątkowo *crimen*), lecz nie definiuje go. W poszczególnych normach kodeksowych można odnaleźć elementy materialne definicji przestępstwa (kan. 1321 § 2, 1315 § 3 i 1399 KPK/83). Przystępstwo jest zatem czynem ludzkim, wyrażającym się w działaniu lub zaniechaniu

ślonego typu przestępstwa przeciwko obyczajom. Od tego momentu zaczyna się toczyć postępowanie w sprawie (*in rem*), gdyż o ile ujawniono przestępstwo, to nie jest jeszcze znana osoba podejrzana o jego popełnienie [Kruszyński 1998, 306]. Aktywność prowadzącego dochodzenie wstępne jest ukierunkowana na szczegółowej analizie powiadomienia o przestępstwie, zwłaszcza czy osoba podana jako podejrzany mogła popełnić zarzucany mu czyn zabroniony. Gdy sprawcę przestępstwa ujęto na gorącym uczynku lub przyznał się do popełnienia przestępstwa, fazę *in rem* zastępuje faza *in personam* (postępowanie przeciwko konkretnej osobie). Podczas tej fazy należy ustalić fakty i okoliczności popełnienia przestępstwa o charakterze seksualnym [Grochowina 2013, 83], następnie przeanalizować, czy w danej sprawie zachodzą okoliczności wyłączające (kan. 1323 KPK/83), łagodzące (kan. 1324 KPK/83) lub obciążające (kan. 1326 KPK/83) odpowiedzialność karną [Łupiński 1993, 216-17] oraz zbadać poczytalność sprawcy [Mazur 2021, 130].

W trakcie dochodzenia wstępnego nie jest wymagane mianowanie notariusza (nr 42 *Vademecum*) i rzecznika sprawiedliwości (nr 43 *Vademecum*), jednak biorąc pod uwagę jakie czynności należy przeprowadzić w trakcie tej fazy procesu (przesłuchanie podejrzanego i świadków, przeprowadzenie dowodu z opinii biegłego sądowego) i w jakim terminie (art. 15 VELM), to należałoby ich ustanowić.

4.4.1. Przesłuchanie podejrzanego i uprawnienia mu przysługujące

Powszechnie obowiązujące normy specjalne nie przewidują konieczności przesłuchania duchownego podejrzanego o popełnienie czynu zabronionego w trakcie dochodzenia wstępnego, a wskazują jedynie na konieczność jego powiadomienia (nr 52 *Vademecum*): jakie przestępstwo mu się zarzuca wraz z jego opisem, czyli wskazanie miejsca zdarzenia, osoby pokrzywdzone i okoliczności sprawy (nr 105 *Vademecum*). Inaczej do tej kwestii podchodzi niemiecki prawodawca partykularny, zwracając uwagę na konieczność przeprowadzenia takiego dowodu, gdyż dzięki niemu podejrzany może ustosunkować się do wysuwanych oskarżeń, o ile

działania oraz zewnętrznym, czyli dostrzeganym zmysłami. To zasada, którą prawo kanoniczne przejęło z prawa rzymskiego.

nie zagraża to wyjaśnieniu faktów i nie utrudnia pracy dochodzeniowej świeckich organów ścigania (nr 26 Regulaminu Interwencji).

Prawodawca kościelny zwraca także uwagę na moment przeprowadzenia tej czynności procesowej, czy powinna się odbyć przed czy po wydaniu dekretu o wszczęciu dochodzenia wstępnego, uzależniając ją od tego, który z pracowników służby kościelnej jest podejrzany o popełnienie czynu zabronionego. Jeżeli podejrzanym jest duchowny i jest co najmniej prawdopodobne, że popełnił przestępstwo kanoniczne przeciw obyczajom, którego ofiarą jest małoletni lub osoba z nim prawnie zrównana, to przesłuchanie odbywa się dopiero po wydaniu dekretu o wszczęciu dochodzenia wstępnego (nr 26 Regulaminu Interwencji), zaś w pozostałych przypadkach – zaraz po powzięciu wiedzy o przestępstwie³⁴.

Podmiotem kompetentnym do wysłuchania podejrzanego jest przedstawiciel lub upoważniony pełnomocnik ordynariusza lub pracodawcy, korzystając z pomocy adwokata kościelnego. Prawodawca zezwala na udział w tej czynności procesowej wyznaczonej osobie do kontaktów (nr 26 Regulaminu Interwencji), obrońcy podejrzanego oraz osobie godnej jego zaufania, o czym podejrzany winien zostać pouczony (nr 27 Regulaminu Interwencji).

Przed rozpoczęciem przesłuchania, należy pouczyć podejrzanego o prawie do odmowy składania zeznań³⁵, możliwości dobrowolnego powiadomienia świeckich organów ścigania o popełnionym przestępstwie (nr 29 Regulaminu Interwencji), obowiązku zachowania tajemnicy spowiedzi (gdy przesłuchiwany ma być duchowny)³⁶, obowiązku przekazania informacji do państwowego organu ścigania o możliwości popełnienia przestępstwa o charakterze seksualnym (nr 29 i 33 Regulaminu Interwencji).

³⁴ Nr 26 Regulaminu Interwencji: „[...] Ist der Beschuldigte ein Kleriker und liegt wenigstens wahrscheinlich eine Straftat nach Nr. 2b) oder c) dieser Ordnung vor, erfolgt die Anhörung nicht unmittelbar nach Nrn. 26 bis 32, sondern nach Maßgabe der Nrn. 36 bis 39” (Jeżeli podejrzanym jest duchownym i jest co najmniej prawdopodobne, że popełniono przestępstwo według nr 2b) lub c) niniejszego regulaminu, przesłuchanie nie odbywa się od razu według nr 26 do 32, lecz według nr 36 do 39). Niemiecki prawodawca partykularny odsyła do sekcji poświęconej kościelnemu dochodzeniu wstępnemu (kan. 1717 § 1 KPK/83), zwracając uwagę na możliwość przesłuchania podejrzanego dopiero po wszczęciu tego postępowania.

³⁵ Nr 28 Regulaminu Interwencji zawiera klauzulę odsyłającą do kan. 1728 § 2 KPK/83.

³⁶ Kan. 983 i 984 KPK/83.

W trakcie przesłuchania podejrzanego należy ustalić wszelkie okoliczności faktyczne i prawne danej sprawy, starając się nie zakładać z góry, że podejrzany jest winny zarzucanego mu przestępstwa, albowiem niemiecki prawodawca partykularny przypomina o obowiązku zachowania należytej staranności wobec podejrzanego, zwłaszcza respektowania zasady domniemania niewinności, która trwa do momentu uzyskania prawomocnego rozstrzygnięcia w sprawie (nr 32 Regulaminu Interwencji³⁷). Podczas tej czynności winien uczestniczyć notariusz (jako protokolant), sporządzając protokół³⁸, który winien zostać podpisany przez niego i przesłuchiwanego lub jego przedstawiciela ustawowego (jeśli ma ograniczoną zdolność procesową³⁹)⁴⁰. O wyniku przesłuchania informuje się ordynariusza lub kierownika kościelnej osoby prawnej (nr 31 Regulaminu Interwencji).

4.4.2. Zastosowanie środków zapobiegawczych

W przypadku rzeczywistych przesłanek wskazujących na podejrzenie popełnienia przestępstwa wykorzystania seksualnego małoletniego lub osoby z nim prawnie zrównanej, ordynariusz, przełożony wyższy lub pracodawca podejmuje decyzję o dalszym sposobie postępowania, uwzględniając przepisy prawa kościelnego, pracy, służby i umów (nr 40 Regulaminu Interwencji). Wobec duchownego ordynariusz może zastosować środki zapobiegawcze (art. 10 § 2 SST w zw. z kan. 1722 KPK/83), wydając dekret (nr 64 i 65 *Vademecum*) i pouczając duchownego, że taki środek nie ma charakteru karnego, odwołuje się go z chwilą ustania przyczyny jego nałożenia oraz że traci moc z chwilą zakończenia ewentualnego procesu karnego (nr 61 *Vademecum*) lub do czasu podjęcia decyzji przez Dykasterię Nauki Wiary (nr 42 Regulaminu Interwencji). Ordynariusz może odsunąć duchownego od obowiązków wynikających z powierzonych urzędów, posług lub zadań; ograniczyć wykonywanie posługi kapłańskiej czy odsunąć od pracy z małoletnimi do czasu wyjaśnienia sprawy (nr 40 Regulaminu

³⁷ Nr 32 Regulaminu Interwencji: „Er steht – unbeschadet erforderlicher unmittelbarer Maßnahmen – bis zum Erweis des Gegenteils unter Unschuldsvermutung” (Domniemywa się, że jest on niewinny, dopóki nie zostanie udowodnione, że jest inaczej, bez uszczerbku dla wszelkich natychmiastowych środków, które mogą być konieczne).

³⁸ Kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1567 i 1569 KPK/83.

³⁹ Kan. 1728 § 1 w zw. z kan. 1478 § 1 KPK/83.

⁴⁰ Nr 30 Regulaminu Interwencji.

Interwencji). W przypadku zaś innych pracowników kościelnych Praco-
dawca może zarządzić czasowe zwolnienie podejrzanego ze służby do cza-
su wyjaśnienia okoliczności sprawy (nr 40 Regulaminu Interwencji).

4.4.3. Czynności procesowe, jakie należy przeprowadzić w trakcie dochodzenia

Prowadzący dochodzenie wstępne winien podjąć odpowiednie czynności procesowe, celem zabezpieczenia dowodów przestępstwa przed ich utratą, zniekształceniem lub zniszczeniem [Kruszyński 1998, 312]. Respektując zasadę domniemania niewinności, prowadzący dochodzenie wstępne winien podjąć wysiłek związany z pozyskaniem dowodów w sprawie, nie przerzucając ciężaru dowodu wyłącznie na jego barki, który ma prawo przyjąć bier-
ną postawę w tej fazie procesu. Powinien pozyskać informacje i dokumen-
ty przechowywane w archiwach urzędów kościelnych; zasięgnąć informacji od osób i instytucji, które są w stanie dostarczyć mu użytecznych informacji dla przeprowadzenia kanonicznego procesu karnego i przeprowadzić inne czynności procesowe (np. wizję lokalną) [Mazur 2021, 134-35].

Podczas dochodzenia wstępnego należy skorzystać z pomocy biegłego, celem uzyskania opinii sądowno-psychiatrycznej dotyczącej podejrzanego (nr 43 Regulaminu Interwencji), dzięki której możliwe będzie ustalenie jego stopnia poczytalności: czy podejrzany pozbawiony był używania rozumu wskutek choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego lub innego zakłócenia czynności psychicznej (kan. 1323, 6° KPK/83) albo wskutek zawnionej nietrzeźwości czy innego podobnego zaburzenia umysłowego (kan. 1324 § 1, 2° KPK/83) bądź używał rozumu tylko w ograniczonym zakresie (kan. 1324 § 1, 1° KPK/83). Specjalistyczna opinia biegłego pozwoli także ustalić, czy sprawca popełnił przestępstwo, będąc w stanie silnego wzburzenia emocjonalnego, które podlega mniejszej karze (kan. 1324 § 1, 3° KPK/83), dokonać oceny wiarygodności zeznań podejrzanego i świadków (nr 43 Regulaminu Interwencji) do prawidłowego postrzegania, zapamiętywania postrzeżeń i odtwarzania zdarzeń [Widacki 2023, 70].

4.4.4. Postępowanie w sprawach nierozwiązanych na podstawie prawa państwowego

Niemiecki prawodawca partykularny poświęca uwagę kwestii niewyjaśnienia sprawy przed sądem świeckim, np. z powodu upływu terminu przedawnienia⁴¹. Jeśli istnieją przesłanki faktyczne, które uzasadniają przypuszczenie, że doszło do wykorzystania seksualnego małoletniego lub osoby prawnie z nim zrównanej, kompetentne władze kościelne muszą podjąć własne wysiłki w celu wyjaśnienia sprawy (nr 42 Regulaminu Interwencji). Gdy sąd świecki prowadzi sprawę to należy przesądzać o winie podejrzanego i odstąpić od dochodzenia wstępnego [Beal 1992, 649-59], gdyż warunki procedowania przed sądem państwowym różnić się mogą od tego,

⁴¹ § 79 ust. 2-4 StGB: „2. Die Vollstreckung von lebenslangen Freiheitsstrafen verjährt nicht. 3. Die Verjährungsfrist beträgt: 1) fünfundzwanzig Jahre bei Freiheitsstrafe von mehr als zehn Jahren, 2) zwanzig Jahre bei Freiheitsstrafe von mehr als fünf Jahren bis zu zehn Jahren, 3) zehn Jahre bei Freiheitsstrafe von mehr als einem Jahr bis zu fünf Jahren, 4) fünf Jahre bei Freiheitsstrafe bis zu einem Jahr und bei Geldstrafe von mehr als dreißig Tagessätzen, 5) drei Jahre bei Geldstrafe bis zu dreißig Tagessätzen. 4. Die Vollstreckung der Sicherungsverwahrung und der unbefristeten Führungsaufsicht (§ 68c Abs. 2 Satz 1 oder Abs. 3) verjähren nicht. Die Verjährungsfrist beträgt: 1) fünf Jahre in den sonstigen Fällen der Führungsaufsicht sowie bei der ersten Unterbringung in einer Entziehungsanstalt, 2) zehn Jahre bei den übrigen Maßnahmen”. (2. Wykonanie kary dożywotniego pozbawienia wolności nie ulega przedawnieniu. 3. Okres przedawnienia wynosi: 1) Dwadzieścia pięć lat dla kar pozbawienia wolności powyżej dziesięciu lat, 2) Dwadzieścia lat dla kar pozbawienia wolności powyżej pięciu lat i do dziesięciu lat, 3) Dziesięć lat w przypadku kary pozbawienia wolności od ponad roku do pięciu lat, 4) Pięć lat w przypadku kary pozbawienia wolności nieprzekraczającej roku oraz grzywny powyżej trzydziestu stawek dziennych, 5) Trzy lata w przypadku grzywny do trzydziestu stawek dziennych. 4. Wykonanie aresztu prewencyjnego i bezterminowego nadzoru nad zachowaniem (§ 68c ust. 2 zdanie 1 lub 3) nie podlega przedawnieniu. Okres przedawnienia wynosi: 1) Pięć lat w innych przypadkach nadzoru nad zachowaniem i w przypadku pierwszego umieszczenia w ośrodku detencyjnym, 2) dziesięć lat w przypadku innych środków).

co określa prawo kościelne, m.in. typologia przestępstw o charakterze seksualnym⁴², wiek pokrzywdzonego⁴³ i terminy przedawnienia⁴⁴.

4.4.5. Ochrona podejrzanego przed fałszywym oskarżeniem

W Kościele katolickim zdarzają się przypadki, kiedy pracownik służby kościelnej zostanie fałszywie oskarżony o popełnienie przestępstwa wykorzystania seksualnego, a w trakcie procesu karnego, toczącego się przed sądem świeckim, okazuje się, że nie doszło do popełnienia przestępstwa. Inną kwestią zasługującą na wspomnienie jest upublicznienie sprawy, które może prowadzić do naruszenia zasady domniemania niewinności i szerzeniem „przedsądów”, a w konsekwencji wypaczeniem kościelnego procesu karnego [Mazur 2022, 132]. Każda publiczna wzmianka o sprawie, nawet o podejrzeniu o popełnienie przestępstwa, skierowana przeciwko konkretnej osobie wskazanej z imienia i nazwiska czy funkcji jaką pełni bądź pełniła w Kościele stygmatyzuje go w społeczeństwie i prowadzi do wzrostu zgorznienia wśród wiernych [tamże, 116].

⁴² W Sekcji 13 *Strafgesetzbuch* zostały wymienione przestępstwa przeciwko wolności seksualnej (§ 174-§ 184l StGB), wśród których znalazły się m.in. przestępstwo wykorzystania seksualnego dzieci (§ 176 StGB), wykorzystanie seksualne dzieci bez fizycznego kontaktu z dzieckiem (§ 176a StGB), poważne seksualne wykorzystanie dzieci (§ 176c StGB), wykorzystanie seksualne dzieci skutkujące śmiercią (§ 176d StGB) czy rozpowszechnianie i przechowywanie materiałów służących do wykorzystania seksualnego dzieci (§ 176e StGB). Nie każde przestępstwo z małoletnim określone w StGB będzie przestępstwem kanonicznym i odwrotnie, nie każde przestępstwo kanoniczne wykorzystania seksualnego małoletnich i osób z nimi prawnie zrównanych będzie penalizowane przez StGB.

⁴³ StGB uznaje za przestępstwo czynność seksualną z małoletnim poniżej lat 14 (§ 176 StGB), natomiast prawodawca kościelny obejmuje ochroną prawną małoletnich, którzy nie ukończyli 18 lat (kan. 1398 KPK/83 w zw. z kan. 97 § 1 KPK/83).

⁴⁴ Skarga karna w odniesieniu do przestępstw z kan. 1398 § 2 wygasa na skutek przedawnienia po upływie siedmiu lat, a w przypadku kan. 1398 § 1 – po upływie dwudziestu lat (kan. 1362 § 1, 2° KPK/83). Skarga karna w odniesieniu do przestępstw osądzanych tylko przez Kongregację Nauki Wiary wygasa na skutek przedawnienia po upływie dwudziestu lat (art. 8 § 1 SST). Kongregacja Nauki Wiary ma prawo uchylić przedawnienie w odniesieniu do wszystkich przestępstw jej zastrzeżonych, nawet jeśli chodzi o przestępstwa popełnione przed wejściem w życie niniejszych Norm (art. 8 § 3 SST). Prawodawca świecki nie przewiduje możliwości uchylenia przedawnienia.

Wprawdzie prawodawca kościelny zdefiniował przestępstwo zniesławienia (kan. 1390 § 2 KPK/83) i wprowadził możliwość pociągnięcia oszczercy do odpowiedzialności odszkodowawczej (kan. 1390 § 3 KPK/83), to nie określa sankcji karnych związanych za naruszenie prawa do wizerunku i anonimowości podejrzanego. Prawodawca objął ochroną podejrzanego przed fałszywym oskarżeniem bez względu na pozycję sprawcy, jaką posiada w Kościele. Jeśli w przypadku duchownego oskarżenie lub podejrzenie okaże się bezpodstawne, to zostanie to odnotowane przez ordynariusza w dekrete końcowym wstępnego dochodzenia kanonicznego. Dekret ma być przechowywany wraz z aktami dochodzenia zgodnie z kan. 1719 KPK/83 (nr 44 Regulaminu Interwencji). W stosunku do innego pracownika służby kościelnej bezpodstawność oskarżenia lub podejrzenia odnotowuje się na piśmie. Gdy po dokładnym zbadaniu oskarżenie lub podejrzenie okaże się bezpodstawne, ze strony ordynariusza, wyższego przełożonego, pracodawcy lub zleceniodawcy, w porozumieniu z osobą zainteresowaną, należy uczynić wszystko, aby ją zrehabilitować i ochronić (nr 44 Regulaminu Interwencji).

4.4.6. Poinformowanie pokrzywdzonego o sprawie i zakres udzielanej mu pomocy

Powszechnie obowiązujące normy specjalne nie przewidują możliwości udziału pokrzywdzonego lub jego przedstawiciela ustawowego bądź opiekuna prawnego w dochodzeniu wstępnym oraz poinformowania wspomnianych osób o sposobie jego zakończenia⁴⁵. Inaczej do tej kwestii podchodzi prawodawca partykularny, stanowiąc, że ordynariusz lub osoba przez niego wyznaczona informuje osobę kontaktową o przyjętych środkach i stanie ich realizacji, tak aby mogła poinformować o nich pokrzywdzonego lub jego przedstawiciela ustawowego (nr 45 Regulaminu Interwencji). O stanie toczącej się sprawy karnej Ordynariusz informuje także kompetentne osoby zainteresowanych instytucji kościelnych, dekanatów i parafii, z zachowaniem praw zainteresowanych (nr 49 Regulaminu Interwencji).

⁴⁵ Prawodawca kościelny przewiduje jedną możliwość, kiedy pokrzywdzony może wziąć udział w procesie karnym, gdy w trakcie procesu karno-sądowego wytoczy powództwo sporne o naprawienie szkód, które poniósł w wyniku przestępstwa (kan. 1729 KPK/83).

W regulaminie znalazły się przepisy przewidujące konieczność objęcia ofiary wykorzystania seksualnego pomocą duszpasterską i terapeutyczną. Organizowana może być także pomoc dla jej krewnych, bliskich przyjaciół i osób pozostałych przy życiu. Oferowana pomoc istnieje także w przypadku, gdy nastąpiło przedawnienie lub podejrzany nie żyje (nr 46 Regulaminu Interwencji). Niezależnie od tego ofiary mogą ubiegać się o „świadczenia w uznaniu za cierpienia zadawane ofiarom wykorzystywania seksualnego”⁴⁶. Przy wdrażaniu pomocy dla danej osoby należy uwzględnić jej osobiste potrzeby (winna być traktowana indywidualnie) oraz utrzymywać ścisłą współpracę z *Jugendamt* lub innymi wyspecjalizowanymi agencjami (nr 46 Regulaminu Interwencji). Ordynariusz przekazuje tym urządům wszelkie niezbędne informacje (nr 48 Regulaminu Interwencji). Z tej pomocy skorzystać także mogą osoby zainteresowane instytucji kościelnych, dekanatów i parafii, aby móc sprostać wszelkim obciążeniom związanym z toczącym się postępowaniem (nr 49 Regulaminu Interwencji).

4.5. Zakończenie dochodzenia wstępnego

Po przeprowadzeniu dochodzenia wstępnego prowadzący tę fazę procesu powinien sporządzić pisemną relację dotyczącą badanej sprawy (nr 37 Regulaminu Interwencji), wskazując czy: doszło do przestępstwa, podejrzany może być jego sprawcą, sprawa uległa przedawnieniu (kan. 1362 § 1, 2° KPK/83) i można zastosować normy specjalne przewidujące możliwość uchylenia przedawnienia (tylko w stosunku do duchownych)⁴⁷, wystarczającą jest nałożenie na podejrzanego środki dyscyplinarne w ramach nakazu karnego (nr 78-79 *Vademecum*) bądź należy wszcząć sądowy lub pozasądowy proces karny (kan. 1718 § 1 KPK/83) albo wydalenie *ex officio* ze stanu duchownego (nr 85 *Vademecum*).

⁴⁶ Der Ständigen Rat der Deutschen Bischofskonferenz, Ordnung für das Verfahren zur Anerkennung des Leids Diese Ordnung wurde vom Ständigen Rat der Deutschen Bischofskonferenz am 24. November 2020 beschlossen. Sie berücksichtigt die Änderungen des Ständigen Rats vom 26. April 2021 und vom 23. Januar 2023, https://www.dbk.de/fileadmin/redaktion/microsites/Sexualisierte_Gewalt_und_Praevention/Dokumente/2023-ORDNUNG-Verfahren-zur-Anerkennung-des-Leids.pdf [dostęp: 08.05.2024].

⁴⁷ Art. 8 § 3 SST w zw. z kan. 1362 § 1, 1° KPK/83.

Akta dochodzenia wstępnego przekazywane są ordynariuszowi, który może zarządzić dekretem dodatkowe dochodzenie albo wydać dekret o zamknięciu dochodzenia wstępnego. Winny być przechowywane zgodnie z kan. 1719 KPK/83 (nr 37 Regulaminu Interwencji). Kolejne kroki uzależnione będą od tego, czy podejrzanym jest duchowny, członek instytutu życia konsekrowanego lub stowarzyszenia apostołskiego bądź świecki który posiada jakąś godność albo pełni urząd lub funkcję w Kościele (nr 39a Regulaminu Interwencji).

W przypadku podejrzanego duchownego, Ordynariusz przekazuje sprawę Dykasterii Nauki Wiary (art. 10 § 2 SST, nr 38 Regulaminu Interwencji), dołączając akta dochodzenia wstępnego wraz z pisemną relacją prowadzącego dochodzenie i własnym *votum* (art. 17 § 1 VELM, nr 38 Regulaminu Interwencji). Po otrzymaniu akt i zapoznaniu się z nimi Dykasteria może: 1) uchylić przedawnienie (art. 8 § 3 SST); 2) przejąć sprawę do osądzenia (por. art. 10 § 1 SST); 3) umorzyć sprawę i dokonać archiwizacji akt (gdy przestępstwa nie popełniono lub brak jest dowodów na jego popełnienie albo duchowny podejrzany zmarł); 4) nałożyć środki dyscyplinarne niemające charakteru karnego poprzez nakaz karny; 5) zastosować upomnienie (kan. 1339 § 1 KPK/83) lub naganę (kan. 1339 § 2 KPK/83) bądź nałożyć pokutę (kan. 1340 § 1 KPK/83); 6) wszcząć sądowy (art. 12-18 SST) lub pozasądowy proces karny (art. 19-25 SST); 7) przekazać sprawę papieżowi o wydaleniu *ex officio* duchownego (art. 26 SST w zw. z nr. 85-86 *Vademecum*) i 8) wskazać inne drogi pasterskiej troski [Tań 2021, 138-39; Stokłosa 2015, 192]. Powyższa procedura ma zastosowanie także wobec duchownych zakonnych i członków stowarzyszenia życia apostołskiego [Stokłosa 2015, 208].

Jeśli oskarżenie zostało skierowane przeciwko zakonnikowi lub świeckiemu, to ordynariusz, przełożony wyższy lub pracodawca może: 1) umorzyć sprawę i dokonać archiwizacji akt; 2) nałożyć środki dyscyplinarne niemające charakteru karnego poprzez nakaz karny; 3) zastosować upomnienie (kan. 1339 § 1 KPK/83) lub naganę (kan. 1339 § 2 KPK/83) bądź nałożyć pokutę (kan. 1340 § 1 KPK/83); 4) wszcząć sądowy (kan. 1721 KPK/83) lub pozasądowy (kan. 1720 KPK/83) proces karny i 5) wskazać inne drogi pasterskiej troski. Wobec zakonnika może zostać zastosowywana

procedura obligatoryjnego wydalenia ze wspólnoty zakonnej na zasadach określonych w kan. 695 KPK/83 (nr 39 Regulaminu Interwencji)⁴⁸.

4.6. Skutki uznania sprawcy przestępstwa wykorzystania seksualnego za winnego

Niemiecki prawodawca partykularny wprowadził przepisy stanowiące o konieczności podjęcia działań wobec sprawców przestępstw wykorzystania seksualnego małoletnich lub osób z nimi prawnie zrównanych, przy odpowiednim zachowaniu regulacji państwowych i przepisów dotyczących służby kościelnej (nr 50 Regulaminu Interwencji). Co do zasady sprawcy przestępstw o podłożu seksualnym nie są zatrudnieni do pracy z małoletnimi i dorosłymi potrzebującymi ochrony lub pomocy w sektorze kościelnym (nr 51 Regulaminu Interwencji) ani nie mogą pełnić posługi duszpasterskiej (nr 52 Regulaminu Interwencji). Biorąc pod uwagę wagę przestępstwa i konsekwencje dla osoby, której ono dotyczy, powierzenie posługi duszpasterskiej może być rozważane co najwyżej w wyjątkowych przypadkach, jeżeli dana posługa nie stwarza zagrożenia dla małoletnich lub dorosłych potrzebujących ochrony lub pomocy, a powierzenie jej nie powoduje uciążliwości (nr 52 Regulaminu Interwencji). Ordynariusz powinien ustalić, czy dana posługa nie stworzy zagrożenia dla małoletnich lub dorosłych potrzebujących ochrony lub pomocy, a powierzenie jej nie spowoduje uciążliwości, dlatego w tym celu winien skorzystać z pomocy biegłego sądowego z zakresu psychiatrii. Zanim Ordynariusz podejmie ostateczną decyzję, powinien zapewnić osobie zainteresowanej możliwość wypowiedzenia się na ten temat (nr 52 Regulaminu Interwencji).

Jeśli sprawca przestępstwa o charakterze seksualnym zmienia pracodawcę lub ma nowego przełożonego, to ten ostatni jest informowany na piśmie przez poprzedniego pracodawcę lub przełożonego o konkretnym problemie i ewentualnych zobowiązaniach zgodnie z przepisami prawa (nr 55 Regulaminu Interwencji). W przypadku przeniesienia lub zmiany miejsca zamieszkania duchownego lub członka zakonu do innej diecezji, należy o tym poinformować biskupa diecezjalnego lub przełożonego zakonnego,

⁴⁸ Procedurę fakultatywnego wydalenia ze wspólnoty zakonnej stosuje się także wobec zakonnika, któremu udowodniono popełnienie przestępstwa wykorzystania seksualnego z kan. 1398 § 2 KPK/83 (nr 54 Regulaminu Interwencji).

w którego jurysdykcji sprawca będzie przebywał w przyszłości. To samo dotyczy nowego pracodawcy kościelnego lub przełożonego, a także jeśli nadużycie seksualne wyjdzie na jaw po przeniesieniu lub zmianie miejsca zamieszkania, jak również po przejściu na emeryturę. Otrzymanie informacji musi być potwierdzone na piśmie przez nowego pracodawcę i odpowiednio udokumentowane. Biuro kościelne odpowiedzialne za dostarczenie informacji musi zachować dowód, że informacje zostały dostarczone (nr 55 Regulaminu Interwencji).

Podsumowanie

Powyższe rozważania prowadzą do wysunięcia wniosku, że prawodawca partykularny doprecyzował przepisy regulujące kanoniczny proces karny, biorąc pod uwagę krąg podmiotów mogących popełnić przestępstwo wykorzystania seksualnego małoletnich i osób z nimi prawnie zrównanych, nie ograniczając się wyłącznie do duchownych.

Niemieckie przepisy partykularne zwracają uwagę na konieczność współpracy z świeckimi organami ścigania i organami odpowiedzialnymi za ochronę dzieci i młodzieży (*Jugendamt*, kuratorium), jeśli wszelkie okoliczności sprawy wskazują na możliwość popełnienia przestępstwa wymienionego w Sekcji 13 StGB. Gwarantują podejrzanemu prawo do obrony, pouczając go o uprawnieniach i obowiązkach jakimi dysponuje w trakcie dochodzenia wstępnego, dając mu możliwość wypowiedzenia się w sprawie (przesłuchania go i przedłożenia dowodów przemawiających za brakiem jego winy) oraz ustanowienia adwokata kościelnego lub innej osoby godnej zaufania. Choć pokrzywdzony lub jego przedstawiciel ustawowy nie jest stroną w kanonicznym procesie karnym, to prawodawca partykularny przyznaje mu wiele uprawnień, których próżno szukać w powszechnie obowiązujących normach specjalnych, do których należy obowiązek poinformowania go przyjętych środkach i stanie ich realizacji i sposobie zakończenia dochodzenia wstępnego. Powyższe uprawnienia przysługują także osobom zainteresowanym instytucji kościelnych, dekanatów i parafii, które także nie mają statusu strony w sprawach karnych toczących się przed sądem kościelnym.

Prawodawca partykularny respektuje zasadę domniemania niewinności, czego przejawem jest wstrzymanie się od jakichkolwiek „przesądów”

i zapewnieniu mu ochrony jego dobrego imienia do czasu uzyskania prawomocnego rozstrzygnięcia w sprawie. Jeśli oskarżony zostanie uniewinniony, to prawodawca kościelny zobowiązuje ordynariusza, wyższego przełożonego, pracodawcę lub zleceniodawcę do podjęcia działań mających na celu zrehabilitowanie w społeczności i dalszą ochronę jego dobrego imienia. Gdy zaś zostanie uznany za winnego, wprowadza odpowiednie zakazy (pracy duszpasterskiej i wykonywania pracy w instytucjach kościelnych).

Pomimo wielu zalet, niemieckie normy partykularne zawierają wiele mankamentów, wśród których należy wymienić: 1) używanie sformułowań niestosowanych w prawie powszechnym („pracownik służby kościelnej”, „dorosły potrzebujący ochrony lub pomocy”); 2) objęcie pomocą duszpasterską i terapeutyczną wyłącznie pokrzywdzonego i osoby mu najbliższe, gdyż kłóci się to z zasadą domniemania niewinności; 3) brak przepisów określających sposób prowadzenia kanonicznego procesu karnego w stosunku pozostałych pracowników służby kościelnej. Mając to na uwadze, konieczna jest nowelizacja przepisów, aby wyeliminować powyższe uchybienia.

PIŚMIENNICTWO

- Althaus, Rüdiger, i Klaus Lüdicke. 2015. *Der kirchliche Strafprozess nach dem Codex Iuris Canonici und Nebengesetzen. Normen und Kommentar*, 2 vollständig überarbeitete Auflage. Essen: Ludgerus Verlag.
- Bange, Dirk, i Günther Deegener. 1996. *Sexueller Mißbrauch an Kindern. Ausmaß, Hintergründe, Folgen*. Weinheim: Beltz.
- Beal, John. 1992. „Doing what one can: Canon law and clerical sexual misconduct.” *The Jurist* 52:646-59.
- Grochowina, Michał. 2013. „Dochodzenie wstępne w przypadku dimissio de statu clericali.” *Kościół i Prawo* 2, nr 2:77-99.
- Herzig, Sabine. 2010. „Sexuelle Gewalt gegen Mädchen und Jungen – Begriffe, Definitionen, Zahlen und Auswirkungen.” *Forum Sexualaufklärung und Familienplanung* 3:3-5.
- Kroczek, Piotr. 2013. „Modele stanowienia prawa w Kościele i ich konsekwencje dla wykładni prawa.” W *Servabo legem tuam in toto corde meo: księga pamiątkowa dedykowana księdzu profesorowi Józefowi Krzywdzie CM, dyrektorowi Instytutu*

- Prawa Kanonicznego UPJPII z okazji 70. rocznicy urodzin*, red. Arkadiusz Zakręta, i Andrzej Sosnowski, 307-16. Kraków: Wydawnictwo UPJPII.
- Kruszyński, Piotr. 1998. *Wykład prawa karnego procesowego*. Białystok: Temida 2.
- Loza, Fernando. 2011. „Proces karny.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechnie i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 1288-298. Kraków: Wolters Kluwer Polska.
- Łupiński, Stanisław. 1993. „Pozycja prawna podejrzanego podczas dochodzenia wstępnego.” *Studia Teologiczne* 11:209-25.
- Mazur, Karolina. 2021. „Dochodzenie wstępne w sprawie duchownych podejrzanych o popełnienie przestępstwa przeciw szóstemu przykazaniu Dekalogu z nieletnim.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 31, nr 34:123-42. <https://doi.org/10.32077/skp.2021.34.1-8>
- Mazur, Karolina. 2022. „Prawo podejrzanego i oskarżonego do obrony w sprawach o wykorzystanie seksualne małoletniego lub osoby używającej rozumu w ograniczonym zakresie.” *Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich* 32, nr 35:105-25. <https://doi.org/10.32084/bskp.4422>
- Mikołajczuk, Krzysztof, i Anna Terpin. 2018. „Pojęcie przestępstwa w prawie kanonicznym i prawie polskim.” *Studia Redemptorystowskie* 16:369-407.
- Miziński, Artur G. 2010. „Strony w kanonicznym procesie karno-sądowym według aktualnych przepisów kościoła łacińskiego.” *Teka Komisji Prawniczej PAN Oddział w Lublinie* 3:123-42.
- Myrcha, Marian A. „Problem grzechu w karnym ustawodawstwie kanonicznym.” *Prawo Kanoniczne* 29, nr 1-2:43-80.
- Stokłosa, Marek. 2015. *Utrata stanu duchownego w aktualnym prawodawstwie Kościoła łacińskiego*. Warszawa: Wydawnictwo UKSW.
- Widacki, Jan. 2023. „Przeceniona i niedoceniona rola biegłego psychologa w procesie karnym.” *Palestra* 5:69-80.